

*К о н ц е п т „Doing gender“ и
к о н с т р у и р о в а н и е
г е н д е р н о й
и д е н т и ч н о с т и*

*A concept of „Doing gender“ and a
gender-specific discourse behaviour*

LMU München
Institut für Slavische Philologie

Elena Graf

Гендер – как социально и культурно обусловленный конструкт, институционализованная категория

«совокупность норм поведения и позиций, которые обычно ассоциируются с лицами мужского и женского пола в любом данном обществе», а также то «культурное и социальное значение, которое общество придает [...] различиям [между мужчинами и женщинами]».

(А.В. Кирилина, Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации. Учебное пособие. М 2004, 119-120):

- Теория и методология гендерных исследований: Курс лекций / Под ред. О.А. Ворониной. Москва 2001: 15

Группы гендерных стереотипов:

Пушкарёва Н.Л. (2002): Гендерная асимметрия социализации ребенка в традиционной русской семье. // И.М. Семашко (ред.): Гендерные стереотипы в прошлом и настоящем. М.

1. "эталонные" стереотипы "мужественности" и "женственности", т.е. нормативные представления о том, какими психическими и поведенческими свойствами обладают (или должны обладать!) мужчины и женщины. Мужчина, согласно стереотипу мужественности, олицетворяет творческое начало, а женщина - репродуктивное.

Гендерные стереотипы:

http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1.96856.17830187.Mezczyzna_ktory_zabiega_o_majatek_jest_zaradny_.html

Мężczyzna, który zabiega o majątek, jest zaradny. Kobieta - pazerna i rozrzutna

Agnieszka Graff
02.05.2015 01:00

Agnieszka Graff – feministka, pisarka, autorka książek "Świat bez kobiet" oraz "Matka feministka" (Fot. Albert Zawada / AG)

Pani Y nie zarabia, zajmuje się domem i dziećmi. Co miesiąc mąż daje jej niewielką kwotę na życie i domaga się skrupulatnie prowadzonego dzienniczka wydatków, kwitków, paragonów i dokładnej rozpiski w formie arkusza w Excelu.

Państwo X mają wspólną kasę. Dokładają się do niej po równo i w ich mniemaniu sprawiedliwie. Tyle że on zarabia 8 tys. zł, ona - 2 tys. W efekcie on prowadzi wystawne życie, a ona ma u niego rosnący dług. Czasem, gdy trafi na jego dobry nastrój, otrzymuje kilkadziesiąt złotych w prezencie.

Gdyby kobiety masowo wzięły się za feminizm, patriarchat rozsypałby się w tydzień. Dlaczego tego nie robią?

Pani Z nie ma dochodów ani własnego konta w banku. Ma dwoje małych dzieci i męża, który wydziela jej pieniądze, od czasu do czasu ją poszturchuje i nazywa darmozjadem. Lubi też przypominać, że ich "wspólny" dom jest jego własnością. Pani Z chciałaby zacząć zarabiać, ale mąż uniemożliwia jej podjęcie pracy, a nawet rozpoczęcie jej poszukiwań (odciął jej dostęp do internetu). Trafiła do psychologa (zawiozła ją matka bez wiedzy pana Z). Sądzi on, że pani Z cierpi na syndrom ofiary - brak jej poczucia własnej wartości, miewa stany depresyjne i obwinia się za swoją sytuację. Chętnie by jej pomógł, ale pani Z nie stać na terapię.

"Мężczyzna, który zabiega o majątek, jest zaradny. Kobieta, która zabiega o majątek, jest pazerna i rozrzutna" - to słowa mec. Grzegorza Wrony, który od lat zajmuje się problemem przemocy w rodzinie. Usłyszałam je w Instytucie Spraw Publicznych podczas seminarium poświęconego przemocy ekonomicznej. Mecenas trafił w sedno. Obserwuję on, że w czasie rozwodów mężczyźni często ukrywają wspólny majątek lub przepisują własność na osoby trzecie, a sądy patrzą na to przez palce. Uważa się, że skoro zarabiają, to dysponują majątkiem własnym, a nie wspólnym. To byłe żony usiłują wyszarpać coś, co im się nie należy. Dlatego kobiety, które nie pracowały zawodowo, bo się troszczyły o rodzinę, w momencie rozwodu często zostają z niczym.

Agnieszka Graff o rodzicielstwie w Polsce: fatum, instynkt i polityka rodzinna

Podpisana (nareszcie!) przez prezydenta RP konwencja antyprzemocowa obliguje Polskę do wprowadzenia definicji przemocy ekonomicznej do ustawodawstwa. To krok w dobrym kierunku. Żyjemy jednak w systemie, w którym kasa to władza, pieniądze należą do tego, kto je zarabia, a obowiązkiem kobiet jest praca opiekuńcza, czyli nieodpłatna. Zastanawiam się więc, czy zdefiniowanie matni, w której żyją tysiące kobiet, pomoże im odzyskać godność i niezależność.

Agnieszka Graff - feministka, publicystka, wykładowczyni na UW, autorka wielu książek, m.in. "Matka feministka"

2. Вторая группа гендерных стереотипов закрепляет семейные и профессиональные роли в соответствии с полом.

„Половые роли - существующие в обществе стереотипы мужественного и женственного поведения, это некие присущие им представления и ожидания, которым каждый человек должен соответствовать, чтобы быть приятным и понятным человеком другого пола. Гендерные роли всегда нормативны“. (ebd.)

Успешность мужчины оценивается по его профессиональным успехам, успешность женщины – по наличию семьи и детей.

3. Третья группа гендерных стереотипов связана с различиями в содержании труда. Согласно концепции так называемой "естественной дополнительности полов", удел женщин - это исполнительский и обслуживающий характер труда (экспрессивная сфера социальной жизни), а область деятельности мужчин - это творческий, созидательный, руководящий труд (инструментальная сфера социальной жизни)" (Puškareva 2003:5)

Двоякая роль языка как средства
отражения и формулирования гендерных
смыслов:-

а) Язык как «неосознаваемый фон,
фиксирующий гендерные стереотипы,
идеалы и ценности посредством
аксиологически не нейтральных структур
языка,

б) инструмент, дающий возможность
(вос)производства гендерных смыслов в
социальной практике (Гриценко 2005: 10).

(1) [а д в о к а т / ж і н к а] В а ш а ч е с т ь , ...

[с у д д я:] *П і д с у д н а*, а м о ж е , в с е ж т а к и , м о ж е ,
в с е ж т а к и т е , щ о к а ж е *В а ш з а х и с н и к*
[=ж і н к а] , м а є я к у с ь д о л ю п р а в д и і в і д п о в і д а є
д і й с н о с т і ?

[п і д с у д н а:] Н е т , э т о к а к о е - т о в о о б щ е
н е д о р а з у м е н и е . Н е т , я п р и з н а ю
п о л н о с т ь ю с в о ю в и н у . Э т о я в с е
с о в е р ш и л а и о р г а н и з о в а л а .

(TV- П р о г р а м а «С у д о в і с п р а в и . П о м с т а
а к т о р ц і» (11:49-12:08))

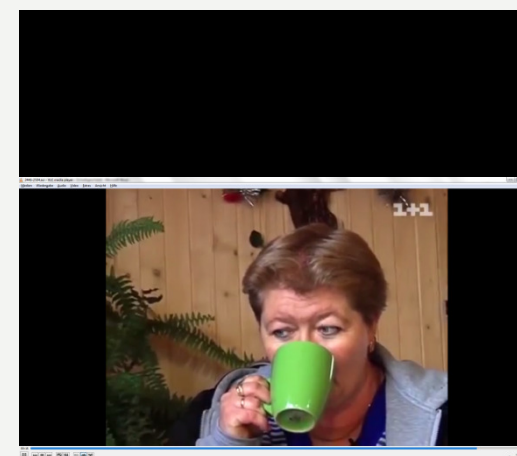
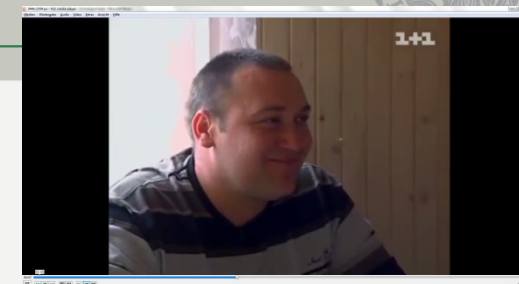

*Словник української мови: Академічний
тлумачний словник (1970-1980):*

Тлумачення, значення слова
«захисниця»:

ЗАХИСНИЦЯ, і, жін. Жіночий рід до захисник
Червона Армія, йдучи на Україну, була
захисницею і українців, і української
культури (Михайло Стельмах, Кров
людська., I, 1957, 165); [Світлана:] Не чіпайте її
[Ольгу]! [Косяк:] Захисниця? (Микола
Зарудний, Антеї, 1962, 271). (Словник
української мови: в 11 томах. - Том 3, 1972. -
Стор. 379).

- (2) - Що люди кажуть, мам?
- Казали, казали, що така розфа... розмальована...
- Ну?
- Така фіфа. Видно, що зразу, що з города.
- Ну, де вона працює?
- Ну, щось мене питали. Сказала,
- *стриптизером*, чи що. Так?
- *Стриптизером?* [Сміється/ lachend].
- Ну щось таке...
- *Стриптизеркою*. Це, ма, такий вид ... танцю.
(Minjaju Zhinku, 27.05.2013)

(2) - Was sagen die Leute, Mutter?

-Sie haben gesagt, so eine stark geschminkte...

- Ach was?

-So eine Dame. Man sieht sofort, dass sie aus der Stadt kommt.

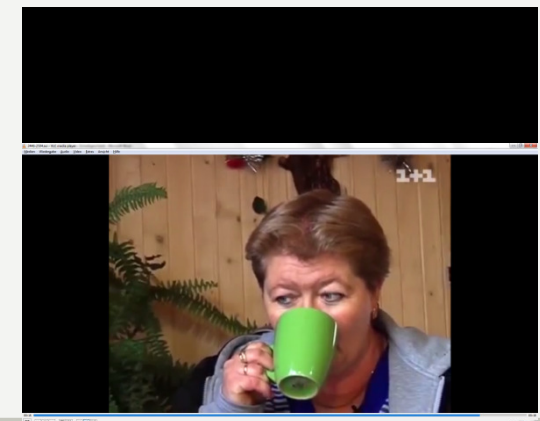
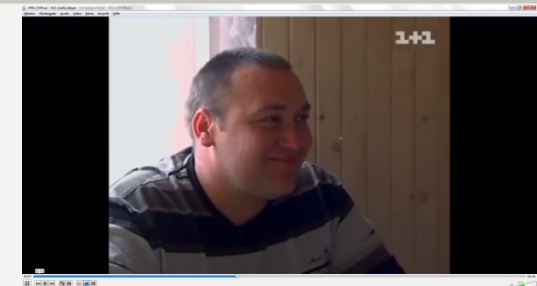
- Und wo arbeitet sie?

-Ja, man hat mich (nach ihrem Beruf) gefragt. Ich habe gesagt, dass sie als ein Striptease-Tänzer arbeitet (vgl. „*с т р и п т и з е р о м*“) Nicht wahr?

- Als ein Striptease-Tänzer? (*С т р и п т и з е р о м*?) (lachend).

- Ja, so was Ähnliches...

- (*korrigierend*) Als eine Striptease-Tänzerin. (*С т р и п т и з е р к о ю*). Dies ist eine Art Tanz. („Minjaju Zhinku“, 27.05.2013)

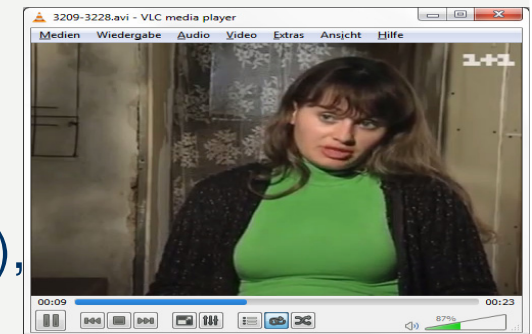

Асимметрия в языке: (гендер vs. пол)

(3) russ. м я м л я (m. und f.)(~dt. die Memme/
Muttersöhnchen/ Schwächling)

ukr. м а р у д а (m. und f.), vgl. auch ukr. м 'я л о (n.),

ukr. я л о з а (m. und f.)

russ. м я м л я /ukr. м а р у д а : *Genus commune* =>

Substantive r. м я м л я /u. м а р у д а /u. я л о з а werden jedoch in der Regel überwiegend für die Bezeichnung von *männlichen* Personen verwendet (=>vgl. *Stereotyp*: Maskulin = stark, Führungsrolle usw.) [с м. частотность употребления слова мямля (по отношению к жен./мужск. полу) в Национальном Корпусе Русского Языка].

Гендерные смыслы в фразеологии:

russ. Курица – не птица, баба – не человек.

russ. Бабья дорога – от печи до порога.

ukr. Як та баба Палажка і баба Параська (über einen protzigen, sehr geschwätzigen Menschen)

ukr. Не мала баба клопоту – купила поросю.
(russ. ~ От дурной головы ногам покоя нет).

ukr. Жартувала баба з колесом, доки у спицях застрягла. (dt. ~ bis zum unfreulichen zu Ende spielen; russ. wörtl./букв. Шутила баба с колесом, пока в спицах не застряла.)

ukr. Оце виграв, як Хома на булках! (kein gutes Geschäft machen)

ukr. З нашого Андрушка нім'ясо ніюшка (über einen charakterlosen Menschen)

(4) - Ти не готова до труднощів, ти з ними не справляєшся (sic).

- (*Kommentar:* - У него только есть все заученные фразы! Слов от себя нету у человека.)

- Ти не справляєшся з обов'язками мами.

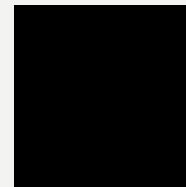
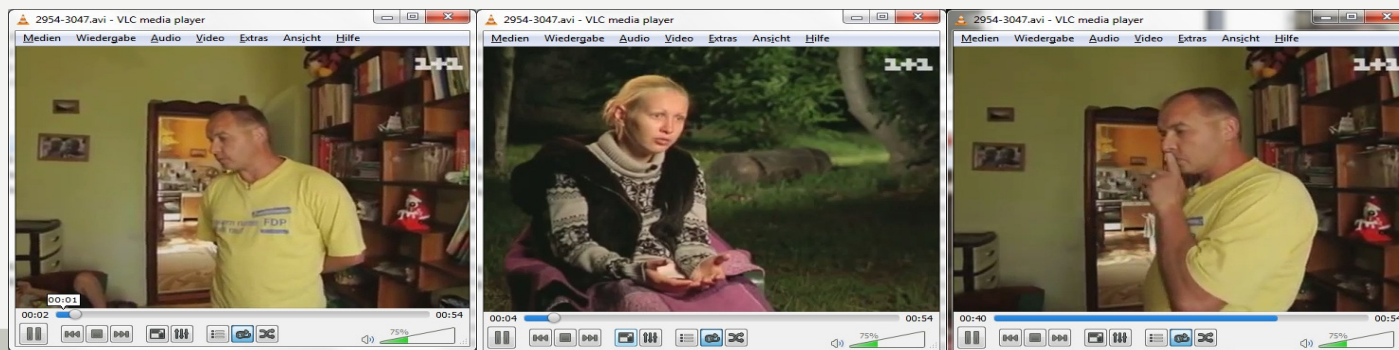
- Я спросила у Дениса, например: "Мама бегаёт за малой как я?" Нет, такого нету.

(*Kommentar:* Он от меня требует сейчас – это видно очень – что его жена не делает).

- Ласки в тебе ніякої не має.

- Да Вы что! М-м. Что Вы мне еще хотите сказать? Если я с человеком общаюсь, разговариваю, а в ответ - тишина...

- Аліс а, Аліс а, Аліс а, Аліс а (er unterbricht sie). Ми розмовляємо при дітках, не підвищуємо тон.

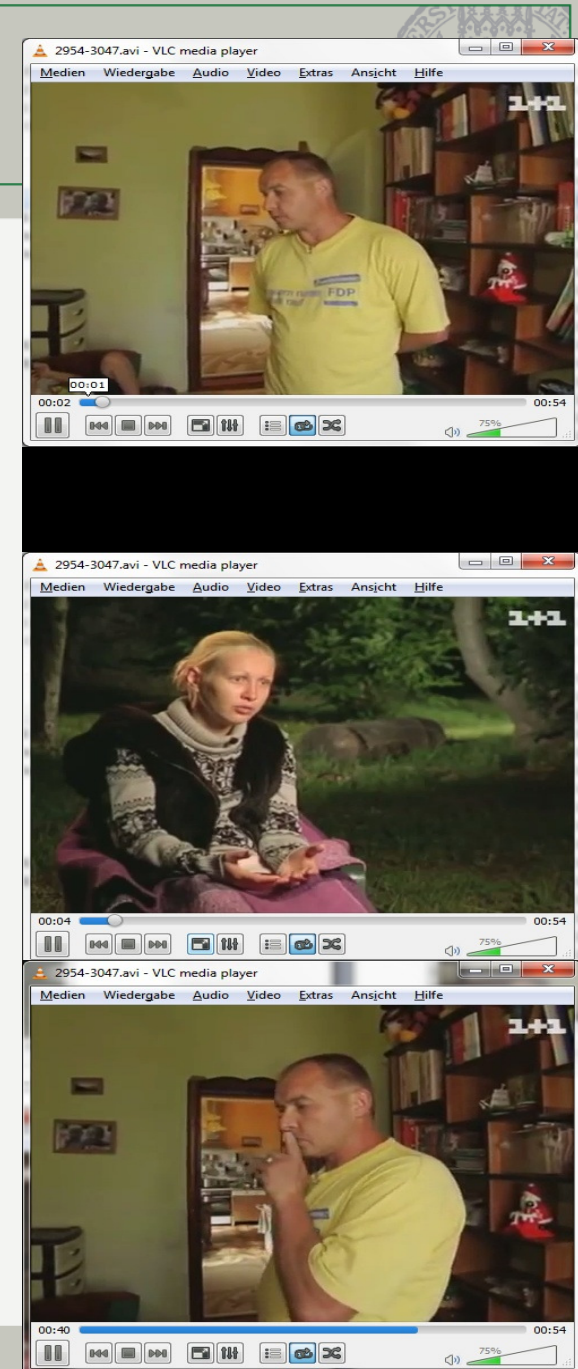

(4) – Du bist nicht auf Schwierigkeiten vorbereitet.
(Kommentar: - Er spricht nur in auswendig gelernten Phrasen.
Eigene Wörter hat dieser Mensch nicht).

- Du schaffst die Aufgaben einer Mutter nicht.
- Ich habe beispielsweise Denis gefragt: „Läuft Mama der Kleinen so hinterher, wie ich es tue?“ – Nein, so etwas gibt es nicht.

(Kommentar: Er verlangt von mir jetzt – und das merkt man deutlich – das, was seine Frau nicht tut)

- Du trägst keine Wärme in dir.
- Was Sie nicht sagen! Was wollen Sie mir noch sagen? Wenn ich einen Menschen anspreche und zurück kommt nur Schweigen...
- Alisa, Alisa, Alisa, Alisa (er unterbricht sie und legt den Finger auf die Lippen). Wir sprechen im Beisein von Kindern und schreien deswegen nicht.

Das Konzept „**doing gender**“ schildert Helga Kotthoff (2002) als einen aktionsorientierten Ansatz, der beschreibt „wie sich Menschen performativ als männlich oder weiblich zu erkennen geben“ (vgl. Kotthoff 2002: 1). Dabei unterscheidet Kotthoff (2002: 9-20) fünf Ebenen der Relevanzsetzung von Gender:

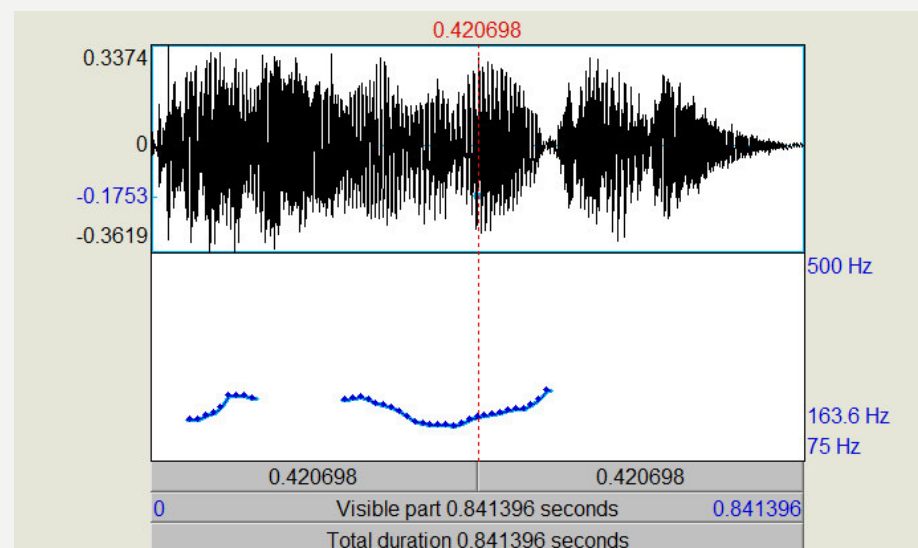
- 1) *Doing gender* in Stimme und Prosodie;
- 2) Lokale Geschlechtsneutralität (Kontexte der Neutralität von *gender*);
- 3) Differente Gesprächsstile;
- 4) *Doing gender* als Element der Etikette und der Stilisierung des Körpers;
- 5) Medienrezipienz als omnipräsente *gender*-Folie.

(vgl. Kotthoff, Helga. 2002. Was heist eigentlich ‘*doing Gender*’? (Zur Interaktion und Geschlecht. In: *Wiener Slawistischer Almanach*. Sonderband 55, 1-27.)

Передача „О самом главном“ (2016)

- (6) (ж) - Я хочу, вернувшись к пациентке... Допустим, что мы сделаем все эти исследования - и они у нас все придут в пределах нормы. Заболевание есть такое, синдром аутосинтезаци эритроцитов. Гарднера-Даймонда он называется.
- (м) - Есть такой синдром.
- (ж) - Есть такой синдром.
- (м) - Я знаю.
- (ж) - Он проявляется у женщин чаще всего, без травмы. Боль, после этого синяк. Там, мне кажется, он не такой выраженности, но...
- (м) Смотрите,...
- (ж) но, в принципе, можно подумать...
- (м) Дело в том, что это крайне редкий синдром, встречающийся... Это, действительно, два английских врача описали его. Именно необъяснимые кровотечения при полностью нормальных анализах. Кстати, этим объясняю появление стигматов... появление стигматов.
- (ж) Да, совершенно верно.
- (голос за кадром): Синдром Гарднера-Даймонда - неожиданное предположение. Неужели синяки Веры Яковлевны как-то связаны с кровоточащими ранами?
- (м) Вот у этих больных синдромом Гарднера-Даймонда нашли в местах этих кровотечений локальное повышение резкое *tpa*, но это надо иметь специальную аппаратуру и так далее, и так далее. Тут тонкие биохимические факторы... А-э... [lange Pause] красиво, Наташа.

К р а с и в о , Н а т а ш а .

Zusammenfassend lässt sich schlussfolgern, dass die Genderkategorie in unserer Gesellschaft und speziell in den angesprochenen slawischen Ländern *omnipräsent* ist. Sie durchdringt alle Ebenen unseres Lebens und spiegelt sich auch unweigerlich in unserem Gesprächsverhalten wieder.

Selbst beim sog. „*undoing gender*“ stellt sich die Frage, ob der Versuch der bewussten Neutralisierung von Gender in bestimmten Kontexten nicht als latentes „doing“ interpretiert werden kann.